

Problemet med kollektiv påverkan

En utvärdering av Julia Nefskys generella lösning

Andrea S. Asker

I. Problemet med kollektiv påverkan

Som individer ställs vi ofta inför handlingssituationer där ett kollektiv påverkar utfallet (KP-situationer). Det är situationer där människor tillsammans orsakar ett moraliskt betydelsefullt utfall, antingen ett fördelaktigt eller ett skadligt, genom att var och en agerar på ett visst sätt, men där varje individuell handling verkar göra mycket liten eller ingen skillnad. Utfallet tycks bli detsamma (eller åtminstone inte väsentligt annorlunda) oavsett om individen utför sin handling eller ej. Att en individuell handling gör skillnad med avseende på utfallet innebär i det här sammanhanget alltså att utfallet blir väsentligt annorlunda beroende på om den individuella handlingen utförs eller inte (Nefsky 2017, s. 2756).

Vanliga exempel på KP-situationer är klimatpåverkan, köttkonsumtion och röstning i allmänna val (Nefsky 2019; Parfit 1984, s. 198). När många människor flyger, kör bil och använder luftkonditionering bidrar det till klimatförändringar, vilket får omfattande skadliga konsekvenser. Men det tycks inte göra någon skillnad om jag flyger till Frankrike i sommar eller tar ett nöjesåk med bilen på söndagsmorgonen, eftersom klimatförändringarna kommer att vara desamma oavsett hur jag handlar (Nefsky 2019, s. 2). På liknande sätt bidrar utbredd köttkonsumtion till att djur far illa på fabriker, men givet köttindustrins storskalighet är det högst osannolikt att färre djur blir lidande till följd av att jag avstår från att köpa kött till middag i kväll (Nefsky 2019, s. 2). När det gäller röstning kan folket tillsammans rösta fram en bra eller dålig kandidat, vilket får betydande konsekvenser för samhället, men valets segrare blir densamma, oberoende av någon enskild röst (Nefsky 2019; Parfit 1984).

Ett vanligt förekommande resonemang i debatten om kollektiv påverkan är att om en individuell handling inte gör någon skillnad så är handlingen överflödigt och därmed finns det inga moraliska skäl att utföra den. Detta argument tycks felaktigt. Intuitivt tänker vi oss att det finns

moraliska skäl att utföra en handling i denna sorts situation (Nefsky 2017, s. 2744).¹ Däremot är det inte uppenbart vilka dessa skäl är, vilket har gett upphov till en omfattande debatt. Att identifiera moraliska skäl för individuellt agerande i KP-situationer har visat sig vara en stor utmaning. Vi kallar denna utmaning för ”problemet med kollektiv påverkan”. Det ska noteras att vi i detta sammanhang enbart diskuterar individers val vid enstaka tillfällen, och inte deras beteende över tid. Utmaningen är alltså att identifiera ett moraliskt skäl för en enstaka individuell handling, som att rösta i ett specifikt val, avstå från att köra bil till jobbet en morgon eller avstå från att köpa kyckling till middag en kväll.

Julia Nefsky har nyligen presenterat ett förslag till en generell lösning på problemet med kollektiv påverkan, ett förslag som syftar till att identifiera det viktigaste skälet för individuellt agerande i de flesta, om inte alla, KP-situationer. Nefskys lösningsförslag tar fasta på den intuitiva idén att en individuell handling kan bidra, om än bara lite grann, till att realisera ett gott utfall eller att förhindra ett skadligt. Hon menar att denna möjlighet att bidra utgör individens primära skäl för att handla i KP-situationer. Vi kommer här att undersöka Nefskys förslag och utvärdera huruvida det ger en generell lösning på problemet med kollektiv påverkan. Det visar sig att det finns tre centrala problem som påverkar lösningens generaliserbarhet. Dessa problem har att göra med (1) när en handling kan bidra, (2) vilka handlingar som kan bidra och (3) styrkan hos de skäl som möjligheten att bidra ger upphov till. Slutsatsen är att Nefskys förslag inte utgör någon generell lösning på problemet med kollektiv påverkan. Dessutom är det oklart om en generell lösning är rimlig eller ens önskvärd, vilket indikerar att en pluralistisk ansats kan vara att föredra.

II. Nefskys lösning – Att bidra utan att göra någon skillnad

Nefsky börjar med att presentera två viktiga påståenden om problemet med kollektiv påverkan. Det första är att problemet vilar på antagandet att om en handling inte gör någon skillnad för ett utfall så är handlingen kausalt överflödigt med avseende på utfallet. Det andra är att vi måste överge detta antagande för att lösa problemet. Det viktigaste påståendet i Nefskys lösning är att en individuell handling kan bidra till att realisera ett utfall utan att göra någon skillnad där ”att bidra till” definieras

1. Det kan förstås finnas skäl för *eller emot* individuella handlingar beroende på sammanhanget. För enkelhetens skull pratar vi oftast om skäl för en individuell handling, där en individuell handling kan vara att göra något eller att avstå från att göra något.

som att göra ett icke överflödigt kausalt bidrag till utfallet. Det är denna möjlighet att bidra som utgör individens primära skäl för att handla i KP-situationer, enligt Nefsky (2017, s. 2746).

Grundläggande för Nefskys lösning är förhållandet mellan tre begrepp som beskriver de olika sätt på vilka en handling kan stå i relation till ett utfall: att vara en del av orsaken till utfallet, att göra skillnad med avseende på utfallet och att bidra till att åstadkomma utfallet. Enligt Nefsky kan en handling vara en del av orsaken till ett utfall utan att göra någon skillnad för utfallet. Hon anser att detta är något som vi måste anta för att lösa problemet och kallar detta antagande för *den kausala förutsättningen*. Själva problemet är ju att människor som agerar kollektivt orsakar ett utfall tillsammans, även om ingen enskild handling tycks göra någon skillnad för utfallet, så om vi inte trodde att en individuell handling skulle kunna vara en del av orsaken utan att göra någon skillnad så skulle en sådan situation inte ge upphov till problemet med kollektiv påverkan (Nefsky 2017, s. 2750–51).

En handling kan även vara en del av orsaken till ett utfall utan att bidra till det, det vill säga att handlingen kan vara en del av orsaken till ett utfall utan att göra ett icke överflödigt kausalt bidrag till utfallet (Nefsky 2017, s. 2751). För att förstå detta, ta följande exempel: en stor grupp människor befinner sig på ett sjunkande skepp. De är utrustade med hinkar och försöker skopa ut tillräckligt med vatten innan det är för sent att rädda skeppet från att sjunka. Emellertid finns det pumpar ombord som kommer att sätta igång och dränera tillräckligt mycket vatten innan det är för sent. En individuell handling kan då vara en del av orsaken till att skeppet inte sjunker, om människorna lyckas skopa ut tillräckligt mycket vatten i tid, men eftersom pumparna skulle ha satt igång i vilket fall som helst så var utfallet redan garanterat och därmed var den individuella handlingen överflödig. En handling kan alltså vara en del av orsaken till ett utfall utan att vare sig göra någon skillnad för eller bidra till utfallet. Slutligen menar Nefsky att om en handling gör skillnad med avseende på utfallet så bidrar den också till att åstadkomma det, men det omvända gäller inte – en handling kan bidra till att åstadkomma ett utfall utan att göra någon skillnad för det (Nefsky 2017, s. 2746).

Emellertid kan en handling bidra till ett utfall endast under vissa förutsättningar. Enligt Nefsky kan en individuell handling av en viss sort bidra till att åstadkomma ett utfall utan att göra någon skillnad för det om och endast om det vid tidpunkten för handlingens utförande är obestämt huruvida utfallet kommer att inträffa eller ej, samt att det är

möjligt vid denna tidpunkt att utfallet inte inträffar, åtminstone delvis på grund av ett otillräckligt antal handlingar av samma sort (Nefsky 2017, s. 2753). Ta röstning i ett allmänt val som exempel. Säg att valet ännu inte är avgjort och att det är möjligt att ett otillräckligt antal röster på en viss kandidat kommer att innebära att denne förlorar. Under dessa omständigheter kan en individuell röst bidra till att åstadkomma seger. Mer formellt uttryckt: en individuell handling av en viss sort – en individuell X-handling – kan bidra till att realisera utfall Y i en KP-situation om och endast om följande två villkor är uppfyllda:

- (1) Det är möjligt att Y inte kommer att inträffa åtminstone delvis på grund av ett otillräckligt antal X-handlingar.
- (2) Det är möjligt att Y kommer att inträffa åtminstone delvis på grund av ett tillräckligt antal X-handlingar.²

När bägge villkor är uppfyllda är den individuella handlingen inte överflödigt och kan därmed bidra till att åstadkomma utfallet. För att se hur Nefskys lösningsförslag kan appliceras ska vi titta på ett exempel som ursprungligen presenterades av Derek Parfit (1984) och som Nefsky använder genomgående i sin diskussion av kollektiv påverkan:

Vattendroppar. En stor grupp människor, låt oss säga 10 000, är strandade i öknen och lider av svår törst. En lika stor grupp står i utkanten av öknen med en halvliter vatten vardera. Varje person i utkanten av öknen kan välja att donera sin halvliter genom att hålla vattnet i en vagn. Vagnen kommer sedan köras ut i öknen och allt vatten kommer att delas lika mellan de törstande. För varje halvliter som doneras får varje person i öknen ytterligare en droppe vatten (en tiotusendels halvliter), så lite att det inte märks. Därmed verkar en individuell donation inte göra någon skillnad med avseende på det relevanta utfallet, nämligen att minska människornas lidande. Människorna kommer varken att lida mer eller mindre på grund av någon enskild individs donation. (Exemplet hämtat från Nefsky 2017, s. 2743–44 och Parfit 1984, s. 76.)

Enligt Nefskys teori kan en enskild donation bidra till att lindra människornas lidande om och endast om det vid tidpunkten för donationen är möjligt både att lidandet lindras, åtminstone delvis på grund ett till-

2. Nefsky uttrycker inte villkor 2 explicit men hon stipulerar det implicit (Nefsky 2017, s. 2754, not 23).

räckligt antal vattendonationer, och att lidandet inte lindras, åtminstone delvis på grund ett otillräckligt antal vattendonationer. Utifrån detta menar Nefsky att så länge det är obestämt huruvida människornas lidande kommer att lindras (eller huruvida det kommer att lindras till en högre grad) så finns det ett moraliskt skäl för individen att donera sin halvliter, trots att en enskild donation inte kommer att göra någon skillnad för huruvida eller till vilken grad lidandet lindras.

Det bör poängteras att när villkoren för att kunna bidra är uppfyllda *är* den individuella handlingen inte kausalt överflödigt och *kan* därmed bidra till utfallet, men huruvida handlingen faktiskt bidrar till utfallet beror på vad som faktiskt händer. En utförd handling bidrar inte till utfallet om utfallet ifråga inte inträffar eller om handlingen faktiskt inte är en del av orsaken till utfallet (Nefsky 2017, s. 2754). I *Vattendroppar* kan det till exempel hända att människornas lidande inte lindras på grund av för få vattendonationer eller på grund av att en sandstorm förhindrar leveransen av vattnet. Det skulle också kunna vara så att lidandet lindras av något helt annat än vattendonationer, till exempel genom att de strandade människorna snabbt evakueras. Emellertid är det den individuella handlingens *potential* att bidra som är skälgivande, enligt Nefskys lösningsförslag.³

III. När kan en individuell handling bidra?

En invändning som kan framföras mot Nefskys teori är följande: beakta återigen fallet *Vattendroppar*. Anta att 9999 halvlitrar redan har hållits i vagnen som ska köras ut i öknen. Kan jag då bidra genom att donera min halvliter? Det kan jag inte, för vid tidpunkten för donationen finns det ingen möjlighet att människornas lidande inte kommer att lindras på grund av ett otillräckligt antal vattendonationer, såvida inte en enstaka halvliter kommer att göra skillnad för människornas lidande, vilket vi har antagit att den inte gör. Om vi räknar baklänges från min handling kan det hävdas att eftersom en enstaka halvliter inte kan göra skillnad för människornas lidande, enligt vad vi har antagit, så kan personen som överväger att donera sin halvliter före mig inte heller bidra med något och så vidare.⁴ I så fall verkar det som om ingen kan bidra.

3. Nefsky har poängterat att det som är skälgivande är att handlingen inte är överflödigt och att den gör framsteg mot det önskade utfallet, inte att den faktiskt hjälper (J. Nefsky, maj 2020, personlig kommunikation).

4. Magnus Jedenheim-Edling framförde denna invändning under en presentation av Nefskys lösningsförslag vid det högre seminariet i praktisk filosofi vid Uppsala universitet den 15 maj 2020.

Detta resonemang tycks dock vila på antagandet att en handling inte kan bidra till ett utfall utan att göra någon skillnad, vilket ju Nefsky avvisar. Anta istället att 5 000 halvlitrar redan har donerats när jag ska hålla mitt vatten i vagnen. Om inga fler donationer görs så kommer människorna i öknen att få en fjärdedels liter vatten var, vilket skulle lindra deras lidande något, även om deras lidande förmodligen skulle lindras betydligt mer om de fick en halvliter var. Om det vid denna tidpunkt inte är avgjort hur många som kommer att donera sina halvlitrar, så är det fortfarande möjligt att människorna lidande lindras i mindre grad, åtminstone delvis på grund av ett otillräckligt antal vattendonationer. Min individuella donation åstadkommer inte någon ytterligare lindring, men det faktum att ett otillräckligt antal av samma slags handling kan vara det som förhindrar ytterligare lindring gör att det finns ett moraliskt skäl för mig att utföra handlingen, enligt Nefsky.

Emellertid kan det uppstå problem med att avgöra när omständigheterna är sådana att en individuell handling kan bidra till ett utfall. Hur kan vi avgöra när någon grad av lindring redan är garanterad på så sätt att det inte längre är möjligt att lindring inte uppnås på grund av att vattendonationerna är för få? Nefsky skulle förmodligen mena att ju fler som håller i sitt vatten, desto närmare kommer man till garanterad maximal lindring (dvs. den lindring som kan uppnås med 10 000 halvlitrar). Fast vi kan knappast säga att det inte finns någon sådan garanti förrän alla har hållt i sitt vatten och vagnen är full, för om vi säger det när 9 999 halvlitrar har hållits i, är det samma sak som att säga att ytterligare en halvliter skulle kunna göra skillnad för graden lindring. Detta problem kvarstår när vi räknar bakåt från 9 999 halvlitrar i och med att vi inte kan avgöra de exakta förhållandena (med avseende på antalet halvlitrar som donerats) där handlingen kan bidra, utan att hänvisa till chansen att handlingen kommer att göra skillnad.

Nefsky kan bemöta denna invändning genom att hävda att vi inte behöver känna till de exakta förhållandena för att en individuell handling ska kunna bidra för att ha ett moraliskt skäl att agera. Hon menar att när villkoren för att bidra inte är uppfyllda har individen inget *objektivt* skäl att agera, men så länge individen inte vet huruvida villkoren är uppfyllda har hon ändå ett *subjektivt* skäl att agera, baserat på att hennes handling, så vitt hon vet, skulle kunna bidra, även om den faktiskt inte kan det (Nefsky 2017, s. 275). Här blir det relevant att fråga sig vilken definition av begreppet "möjlighet" som Nefsky använder. Nefsky menar att begreppet avser "standardtolkningen av möjlighetsbegreppet som

människor använder för praktiska överväganden” (Nefsky 2017, s. 2760, min övers.). Det rör sig alltså inte om metafysisk eller logisk möjlighet. I övrigt lämnar hon definitionen öppen, så när som på två begränsningar: (1) det som faktiskt är möjligt kan skilja sig från vad individen har skäl att tro är möjligt och (2) möjlighetsbegreppet är inte deterministiskt, vilket innebär att vad individer kommer att göra i framtiden inte är förbestämt av det förflutna och naturlagarna (Nefsky 2017, s. 2761–62). Denna definition av ”möjlighet” tillåter subjektiva skäl på basis av vad individen tror är möjligt.

Emellertid får vi problem om vi antar att vilka trosföreställningar som helst kan ge upphov till de subjektiva skälen ifråga. I så fall skulle uppenbart falska eller motstridiga trosföreställningar om vad en enskild handling kan åstadkomma kunna ge en individ skäl att agera. Därför kan det vara relevant att göra vissa avgränsningar, exempelvis genom att ta hänsyn till vad individen har för skäl att tro som hon gör. I så fall är det viktigt att hålla isär huruvida individens subjektiva skäl avgörs av vad individen *faktiskt tror* eller av *vad hon har goda skäl att tro*. Nefsky verkar mena att det är de trosföreställningar som individen faktiskt har som avgör hennes subjektiva skäl, men hon tycks också anse att det spelar roll för individens subjektiva skäl vad hon har goda skäl att tro (Nefsky 2017, s. 2761), även om det är oklart vilken roll. Eventuellt tänker hon sig att av de trosföreställningar som individen har, så är det endast de som hon också har goda skäl att ha som ger upphov till subjektiva skäl. Men Nefsky säger ingenting explicit om en sådan begränsning.

Det är inte heller uppenbart när individen har goda skäl att tro att villkoren för att bidra är uppfyllda, av samma anledning som det inte är uppenbart när villkoren faktiskt är uppfyllda. Återigen tycks vi inte kunna specificera detta utan att falla tillbaka på idén att en individuell handling kan göra skillnad. Det verkar som om vi måste förlita oss på en vag uppfattning om de specifika förhållanden som måste råda för att individen ska ha goda skäl att tro att villkoren för att bidra är uppfyllda, trots att hon är osäker på det. Detta gör Nefskys ansats otydlig, åtminstone i vissa KP-situationer, vilket kan göra hennes lösning mindre generaliserbar.

Det här problemet behöver dock inte utgöra ett stort hinder för Nefskys teori i praktiken. Det är framför allt om vi antar att individer agerar var och en efter varandra i en gemensam, observerbar process, med en tydlig början och ett tydligt slut, som problemet med att identifiera de rätta förhållandena uppstår. Om vi inte antar en sådan process

blir det enklare att föreställa sig de förhållanden som Nefsky verkar ha i åtanke när hon menar att individen åtminstone har subjektiva skäl att agera. I *Vattendroppar* kan vi tänka oss att dessa förhållanden råder när en individ som kan donera vatten inte vet huruvida det redan är avgjort till vilken grad människornas lidande kommer lindras, och hon också kan se att det är många som inte har hållt i sitt vatten, vilket ger henne skäl att tro att utfallet fortfarande är obestämt, att ett (o-)tillräckligt antal donationer kan avgöra utfallet och att hennes donation därmed kan bidra.

I de flesta verkliga KP-situationer är det ännu mer intuitivt att föreställa sig dessa förhållanden. I handlingssituationer som har att göra med exempelvis välgörenhetsdonationer, klimatförändringar och konsumtion kan individen inte veta till vilken grad utfallet är obestämt och därmed har hon i de flesta fall subjektiva skäl för att agera. Dessutom utspelar sig många KP-situationer under mycket lång tid, utan något tydligt slut, och utfallen realiserar sig stegvis. Fram till dess att det inte längre finns någon fattigdom, klimatkris eller djurplågeri kan det anses obestämt huruvida och till vilken grad det kommer att ske en förbättring. I så fall är villkoren för att kunna bidra faktiskt uppfyllda och därmed finns det objektiva skäl för individuell handling i dessa situationer, enligt Nefskys teori. Även i situationer där det ser ut som om utfallet är så gott som avgjort är det inte omöjligt att utfallet blir ett annat. I ett politiskt val där förundersökningar visar ett övervägande stöd för en kandidat är det exempelvis inte omöjligt att folk ändrar sig eller att fler människor än förväntat röstar. Därmed är det fortfarande *möjligt* att det som hindrar en annan kandidat från att vinna är ett otillräckligt antal röster och i så fall kan en enskild röst bidra till den andra kandidatens seger (Nefsky 2017, s. 2762–63).

IV. Vilka handlingar kan bidra?

Ett annat problem för Nefskys lösning har att göra med begreppet *X-handling* och rollen som det spelar i Nefskys teori. Begreppet betecknar en handling av en viss sort X som individen överväger att utföra i en given KP-situation (Nefsky 2012, s. 79), men det är oklart hur en handlingskategori X ska definieras och avgränsas: hur ska vi avgöra vilka handlingar som ska räknas som X-handlingar i olika KP-situationer? Frågan är central eftersom en individuell handlings förmåga att bidra och därmed våra skäl för individuellt handlande, enligt Nefskys teori,

hänger på huruvida det är möjligt att det önskade utfallet (inte) inträffar åtminstone delvis på grund av ett (o-)tillräckligt antal av *samma sorts handling* (Nefsky 2017, s. 2753). Att en individuell handling är av den relevanta sorten är därmed en del av det som är skälgivande. Därför är det viktigt att vi förstår vad som räknas som en X-handling i olika KP-situationer.

Vi kan anta att en X-handling måste vara sådan att den inte förstör strukturen av en KP-situation, i vilken ett kollektiv handlar och där ingen enskild handling tycks göra någon skillnad. Handlingar som uppenbarligen gör skillnad kan rimligen inte räknas som X-handlingar. Ta fallet *Vattendroppar* igen. Vi antog att en möjlig individuell handling var att hålla *en* halvliter vatten i vagnen. Nefsky å andra sidan talar löst om "att hålla i vatten" och "vattendonationer" (Nefsky 2017, s. 2753), fastän man knappast kan räkna en donation på flera tusen liter vatten åt gången till samma handlingskategori som en donation på en halvliter. Uppenbarligen är det möjligt att det som förhindrar att människors törst lindras delvis är ett otillräckligt antal stora vattendonationer, men detta ger knappast något skäl att donera en halvliter, eftersom detta inte visar att en enskild halvlitersdonation är den typ av handling som kan bidra till att åstadkomma det önskade utfallet. Problemet med kollektiv påverkan är ju att det inte tycks finnas något skäl att utföra en X-handling, men om X-handlingen är att på en och samma gång hålla flera tusen liter vatten i vagnen råder det inget tvivel om att det finns skäl för den, eftersom en sådan handling uppenbarligen skulle minska människornas lidande väsentligt.

Således bör vi i fallet *Vattendroppar* anta att en X-handling är en halvlitersdonation, vilket är ett litet bidrag som inte tycks göra någon skillnad för utfallet. Situationer som liknar *Vattendroppar* är enkla att förstå eftersom det är tydligt vilken sorts handling som individen bör överväga att utföra och varje handling av samma sort åstadkommer samma sak, det vill säga att ytterligare en halvliter hamnar i vagnen (allt annat lika). Samma sak gäller i röstningsfallet: varje person står inför valet att rösta eller inte rösta och varje röstningshandling åstadkommer samma sak, nämligen att ytterligare en röst tillfaller den kandidat som personen röstar på.

I andra KP-situationer är det mindre tydligt vad en X-handling är och ibland skiljer sig de enskilda handlingarna åt så till den grad att det inte finns någon naturlig handlingskategori X dit de olika handlingarna rimligen hör. I fallet med klimatförändringar nämner Nefsky

(2019, s. 1, 9) olika handlingar som minskar eller undviker utsläpp som exempel på X-handlingar, såsom att avstå från en biltur, att avstå från en flygresor eller att undvika att sätta på luftkonditioneringen. Dessa handlingar skiljer sig från varandra, inte bara i sin karaktär utan också i form av vad de åstadkommer, eftersom vissa handlingar kan förhindra större utsläpp än andra. Om till exempel en biltur till jobbet producerar mindre utsläpp än en timmes luftkonditionering, kan man åstadkomma en större utsläppsreduktion genom att avstå från den senare snarare än den förra handlingen.

Det kan vara svårt att avgöra vilka av dessa handlingar som ska grupperas tillsammans i en handlingskategori X och vilka som inte platsar för att de åstadkommer för mycket eller för lite. Att hålla andan i 30 sekunder kan innebära en minimal minskning av mängden koldioxid i luften (åtminstone för ett ögonblick), men vi skulle knappast placera en sådan handling i samma kategori som att avstå från en timmes biltur, och sedan hävda att underlåtet av denna sorts handling bidrar till klimatförändringar. Inom ramen för Nefskys teori skulle ett sådant resonemang leda till det besynnerliga resultatet att en individ har ett moraliskt skäl att hålla andan i 30 sekunder för klimatets skull. Inte heller skulle vi placera handlingen att avstå från en timmes biltur i samma kategori som att plantera flera kvadratkilometer stora skogar, eftersom skogsplantering i stor skala kan förväntas åstadkomma en väsentlig minskning av mängden koldioxid i atmosfären (åtminstone på lång sikt) och därmed potentiellt mildra klimatförändringarna. Däremot är det oklart var gränsen går, i synnerhet som det råder stor osäkerhet kring effekterna av olika åtgärder för klimatet. Det finns också handlingar som inte reducerar individens egna utsläpp alls, men som ändå genererar en förväntad reduktion, till exempel politisk aktivism och lobbyverksamhet – ska sådana handlingar räknas som X-handlingar i fallet med klimatförändringar? Om vi gör en välvillig tolkning kan vi eventuellt på basis av intuition identifiera en lagom bred handlingskategori där de flesta utsläppsreducerande åtgärder som individer kan vidta passar in, men det råder fortfarande osäkerhet och brist på precision kring vilka handlingar som ska räknas som X-handlingar i denna typ av KP-situation. Detta kan försvåra tillämpningen av Nefskys lösningsförslag, vilket kan ge ytterligare problem för dess generaliserbarhet.

V. Skälens styrka

Det mest påtagliga och kanske mest intuitiva problemet för Nefskys lösningsförslag har att göra med styrkan hos de skäl för individuell handling som förslaget identifierar. Nefsky pekar på tre variabler som kan påverka styrkan hos dessa skäl: (1) betydelsen av det aktuella utfallet, (2) den individuella handlingens potentiella kausala bidrag och (3) hur pass obestämt utfallet är, det vill säga hur nära 50 procent sannolikt det är att utfallet inträffar (Nefsky 2017, s. 2763). Den tredje variabeln kan förstås i termer av hur pass obestämt det är huruvida tillräckligt många X-handlingar kommer att utföras för att åstadkomma utfallet, vilket i sin tur avgör hur stor sannolikheten är för att den individuella handlingen ifråga faktiskt kommer att bidra. Beakta återigen fallet *Vattendroppar*. Om en individ överväger att donera sin halvliter, men det är osannolikt att de andra individerna kommer att göra det (till exempel för att de är giriga), så är det osannolikt att de törstandes lidande kommer att lindras alls. I ett sådant scenario är en individuell handling inte överflödigt och kan göra ett bidrag, men sannolikheten för att den faktiskt kommer att göra det är låg, vilket innebär att det moraliska skälet för individen att donera sin halvliter är betydligt svagare än vad det hade varit om utfallet hade varit mer obestämt (Nefsky 2017, s. 2762–63).

Det kan hända att dessa variabler, i synnerhet (2) och (3), kan göra skälet för individuell handling så svagt att det lätt vägs upp av andra faktorer. Om det kausala bidraget som en enskild handling kan göra är mycket litet och sannolikheten för att handlingen faktiskt bidrar är låg, kommer det förväntade värdet av att utföra handlingen inte att ge något avgörande skäl för att utföra den. Detta problem lyfter Nefsky själv fram gentemot de lösningsförslag som bygger på idén att varje individuell handling har en liten chans att göra en väsentlig skillnad för utfallet och att det förväntade värdet av dessa handlingar därmed ger oss skäl att agera (Nefsky 2012, avs. 3.3; 2017, s. 2747–48). Nefsky ser dock ingen anledning att tro att detta skulle bli ett problem för hennes egen teori eftersom hon inte tror att andra faktorer, såsom individens preferenser, kan väga upp möjligheten att göra något som inte är överflödigt, om än bara lite, för att åstadkomma det önskade utfallet i en KP-situation (Nefsky 2017, s. 2765).

Nefsky underskattar dock hur variablerna (2) och (3) kan påverka skälens styrka och vad detta innebär för lösningens generaliserbarhet. Notera först att variablerna (2) och (3) kan uttryckas i termer av relationen mellan det kollektiva handlande som består av X-handlingar och

de moraliskt betydelsefulla utfallen. Villkoren för att bidra kräver, som nämnt, att det ska finnas minst en väg till utfallet som inkluderar X-handlingar, dvs. en väg där det som kan åstadkomma utfallet är, åtminstone delvis, ett tillräckligt antal X-handlingar. Vi säger ”minst en väg” eftersom det ofta finns flera olika vägar till utfallet. Formuleringen ”åtminstone delvis” är också viktig eftersom det finns många olika faktorer, förutom X-handlingar, som behövs för att utfallet ska inträffa (Nefsky 2017, s. 2754, not 23).

Om det önskade utfallet är nedstängningen av en kycklingfabrik där djuren far illa, skulle en möjlig väg dit kunna vara lagstiftning som förbjuder storskalig kycklingproduktion. En stor försäljningsminskning på grund av att många konsumenter avstår från köp är en annan väg. Det senare alternativet innebär att ett tillräckligt antal individuella handlingar utgör en del av det som kan åstadkomma det önskade utfallet, i kombination med andra faktorer, som att köttproducenterna inte hittar nya marknader att sälja till och inte anammar billigare sätt att producera för att kompensera sin minskade försäljning. Om utfallet inte inträffar så kommer det således att bero delvis på ett otillräckligt antal X-handlingar, delvis på andra faktorer och delvis på att man inte lyckats åstadkomma utfallet på något annat sätt (Nefsky 2017, s. 2754, not 23). Detta tyder på att storleken på det kausala bidrag som en individuell handling kan åstadkomma beror på hur stor kausal roll det kollektiva handlandet (som ju består av individuella X-handlingar) spelar för utfallet jämfört med andra faktorer som också kan vara involverade. Dessutom varierar sannolikheten för att ett tillräckligt antal X-handlingar kommer att utföras, och därmed varierar även sannolikheten för att en individuell handling faktiskt kommer att bidra till ett specifikt utfall.

I vissa KP-situationer tycks det finnas en väg till det aktuella utfallet som är mer sannolik än någon annan väg, nämligen den väg som inkluderar X-handlingar. Dessutom verkar X-handlingarna spela den viktigaste och mest avgörande rollen i utfallets realiserande, jämfört med andra faktorer. Det mest uppenbara exemplet på en sådan situation är röstning. Låt oss föreställa oss ett politiskt val med två kandidater, A och B, där det önskade utfallet är att den maktfullkomlige extremisten B förlorar (Nefsky 2017, s. 2754). I denna situation kan det finnas flera sätt att förhindra B:s seger: B kan till exempel bli mördad (Nefsky 2017, s. 2754). Hursomhelst kan vi anta att det mest troliga sättet att förhindra B:s seger är att tillräckligt många röstar på A så att A vinner och B förlorar. Andra faktorer kan förstås spela in även här,

exempelvis kan korrupktion eller valbedrägeri påverka resultatet, men allt annat lika verkar det som om röstning kommer att avgöra utfallet, vilket i sin tur avgör i vilken grad den enskilda X-handlingen kausalt bidrar till utfallet.

I andra KP-situationer verkar det däremot finnas flera rimliga vägar till det aktuella utfallet och bland dessa är det bara vissa som involverar X-handlingar. Och ibland kan det dessutom vara så att andra faktorer spelar en större, mer avgörande roll för utfallet, även när X-handlingar är involverade. Klimatförändringar och köttkonsumtion är exempel på fall som har denna struktur. Klimatförändringar kan hejdas genom exempelvis överstatliga regelverk, internationellt samarbete och teknologisk innovation. Förbättringar kan också uppnås genom att individer gör omfattande förändringar av sin livsstil. Djurs lidande kan avhjälpas genom exempelvis automatisering, nya handelsavtal och formella sanktioner mot oetisk produktion, alternativt kan industrier tvingas förändra sin praxis eller stänga på grund av att människor förändrar sin konsumtion.⁵

I verkligheten lär det dock vara en kombination av dessa olika vägar och faktorer som bidrar till utfallen ifråga. I så fall kan vi inte på ett meningsfullt sätt skilja mellan de vägar till utfallen som involverar X-handlingar och de som inte gör det i dessa KP-situationer. I vilket fall som helst lär en enskild X-handlings kausala bidrag vara mycket litet, eftersom andra faktorer än individers kollektiva handlande, såsom omfattande strukturella förändringar, kan ha mycket större inverkan på utfall, som mildare klimatförändringar och minskat lidande i köttindustrier.

Vi har också anledning att tro att det är mindre sannolikt att tillräckligt många X-handlingar kommer att utföras för att åstadkomma förändring i dessa situationer. För det första skulle det krävas ett oerhört stort antal individuella handlingar för att åstadkomma ett utfall, såsom en substantiell minskning av klimatförändringarna, som ens kan jämföras med vad som kan åstadkommas exempelvis genom den slags innovation som kan göra stora industrier, som cement- och stålproduktion, klimatneutrala (Thornéus 2019). Dessutom kan enskilda X-handlingar i dessa KP-situationer ha vissa negativa sidoeffekter. Vid de

5. Kom ihåg att vi är intresserade av individers val vid enstaka tillfällen, även om ett stort antal enskilda handlingar förstås kan utgöra en generell förändring av människors livsstil och konsumtionsmönster. Det är också värt att förtydliga att det inte behöver finnas ett tillräckligt stort antal olika personer som utför en X-handling vardera. Det viktiga är att det finns tillräckligt många X-handlingar för att uppnå ett visst utfall.

flesta enskilda beslut vägs enbart mindre olägenheter mot möjligheten att bidra till något önskvärt utfall, men i vissa KP-situationer får man räkna med att ens handling också kan bidra till skadliga utfall. Exempelvis kan en omfattande bojkott av vissa industrier leda till arbetslöshet och andra samhällsekonomiska problem, åtminstone på kort sikt. Det tycks rimligt, även om det är spekulativt, att individer kan ha vissa förbehåll när det gäller att utföra sådana handlingar. Sådana avvägningar mellan fördelaktiga och skadliga utfall kan vara problematiska, åtminstone i vissa fall.

Med detta i åtanke kan vi se hur de moraliska skäl som Nefskys ansats identifierar kan försvagas avsevärt. Ta exemplet med enskild köttkonsumtion: om det kollektiva handlandet som består i att avstå från att köpa kött utgör ett av många sätt att minska djurs lidande och det finns andra, strukturella faktorer som kan vara avgörande för huruvida utfallet realiserar och det är osannolikt att ett tillräckligt antal X-handlingar kommer att utföras, så grundar sig det moraliska skälet för en enskild handling på att det finns en liten chans att handlingen kan utgöra ett litet kausalt bidrag till att minska djurs lidande. Ett sådant skäl är mycket svagt och kan lätt vägas upp av andra.

Detta tyder på att de skäl för att utföra en individuell handling som Nefskys lösning identifierar inte lever upp till vad förslaget utlovar. Nefskys teori ska ju identifiera våra primära, mest centrala skäl för individuellt handlande i de allra flesta KP-situationer, men om skälen som lyfts fram av teorin i vissa fall är mycket svaga, kan de knappast fylla denna funktion. Det vore mer lämpligt att utvärdera Nefskys ansats i varje enskild KP-situation för att se om den kan identifiera något skäl som är tillräckligt starkt. Kanske skulle problemet delvis kunna lösas genom att än en gång hänvisa till subjektiva skäl: om individen inte vet eller inte kan veta hur stort hennes potentiella kausala bidrag är, och inte heller kan veta hur stor sannolikheten är för att hennes handling faktiskt kommer att bidra till ett utfall, så kan hon fortfarande ha ett starkt subjektivt skäl att agera, baserat på trosföreställningen att hennes handling kan göra ett betydelsefullt kausalt bidrag. Dock är det inte säkert att individen har den typ av trosföreställningar som genererar starka subjektiva skäl. Kanske är individens intuition snarare att den enskilda handlingen inte kommer att göra någon skillnad, att det är osannolikt att den alls kommer att bidra med något, samt att även om den bidrog med något, skulle det röra sig om ett mycket litet bidrag. Baserat på diskussionen i det här avsnittet kan individen dessutom anses

ha goda skäl för en sådan uppfattning. Dessa överväganden försvagar avsevärt individens eventuella subjektiva skäl att agera. Vi ser därmed att både de objektiva och subjektiva skäl som Nefskys lösning identifierar inte håller vad förslaget lovar.

VI. Slutsats – En generell lösning vs. pluralism

Utifrån den diskussion som förts här kan vi dra slutsatsen att Nefskys förslag inte utgör en generell lösning på problemet med kollektiv påverkan. Hennes lösningsförslag utvecklar och preciserar den intuitiva idén att en enskild handling kan bidra till ett utfall och i många fall kan ansatsen identifiera ett moraliskt skäl för individuellt handlande. Men när vi undersöker saken närmre ser vi att detta skäl inte alltid är tillräckligt starkt. Nefskys ansats har uppkommit i en djupgående debatt som har präglats av ambitionen att hitta en generell lösning på problemet med kollektiv påverkan, men hittills tycks inget förslag kunna generaliseras till alla olika KP-situationer. Detta kan ses som ett tecken på att en generell lösning varken är rimlig eller önskvärd och att det därmed finns anledning att anamma en pluralistisk lösning istället. I så fall kan möjligheten att bidra ses som ett skäl bland flera som tillsammans kan förklara varför individer bör handla på ett visst sätt i en given KP-situation. Dessa skäl kan i sin tur variera från fall till fall. Vi skulle exempelvis kunna tänka oss att det i röstningsfallet finns skäl att delta i ett gemensamt projekt, både för att välja en god politisk kandidat och för att det finns en kollektiv plikt att upprätthålla demokratin. När det gäller konsumtion kan det finnas skäl för en individ att anpassa sina handlingar, inte för att det direkt påverkar produktionen på något betydelsefullt sätt, utan för att det signalerar ett missnöje som skulle kunna påverka andra att åstadkomma förändring. I mindre sammanhang som präglas av lojalitet och återkommande interaktioner, som när människor i ett bostadsområde värnar om en gemensam park genom att nyttja området med måtta, skulle det viktigaste skälet istället kunna vara respekt för det gemensamma. Styrkan och legitimiteten hos dessa skäl kan förstås också ifrågasättas, men syftet är att låta dem belysa ett alternativt förhållningssätt, enligt vilket man inte bör leta efter en enda sorts skäl som ska lösa problemet med kollektiv påverkan i alla instanser.⁶

6. Tack till Krister Bykvist, Jens Johansson och Olle Risberg för insiktsfulla förslag och kommentarer till den här texten.

Litteratur

- Nefsky, Julia. 2012. *The Morality of Collective Harm*. Doktorsavhandling. Berkeley: University of California. <https://escholarship.org/uc/item/9s49q22t>
- Nefsky, Julia. 2017. "How You Can Help, without Making a Difference". *Philosophical Studies* 174, nr 11, s. 2743–67.
- Nefsky, Julia. 2019. "Collective Harm and the Inefficacy Problem". *Philosophy Compass* 14, nr 4. <https://doi.org/10.1111/phc3.12587>
- Parfit, Derek. 1984. "Five Mistakes in Moral Mathematics". Kap. 3 i *Reasons and Persons*. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/019824908X.001.0001>
- Thornéus, Ebba. 2019. "Chocksiffran: Sveriges nollutsläpp äts upp på åtta veckor". *Aftonbladet*, 6 juli 2019. <https://www.aftonbladet.se/a/lArjby>